

- 02 РАДИВОЈ РАДИЋ
Освежавање непостојеће меморије
- 05 САЊА ДОМАЗЕТ
Сами смо у свему што волимо
- 09 ТОНИ О БРАЈАН
„Селфи”, реч 2013. године
- 10 ПОЛИТИЧКА КУЛА ОД КАРАТА
Вашингтонски Ричард Трећи

КУЛТУРА УМЕТНОСТ НАУКА

Зборник српске књижевности из Првог светског рата на немачком

Не бавим се питањем кривице рата нити биткама, већ судбинама појединаца и последицама које је рат имао на њихов живот и стваралаштво. Сакупила сам дела аутора који су били учесници рата, било да као Растко Петровић и Винавер припадају батаљону 1300 каплара и прелазе Албанију било да су за време рата били у Србији као Бора Станковић. Неки су били интернирани као Сима Пандуровић, а неки извршили самоубиство као Милутин Ускоковић, Дис је у конвоју са избеглицама – каже Гордана Илић Марковић, ауторка књиге „Први светски рат у огледалу српске књижевности и штампе”, која ће ускоро бити објављена у Бечу

ИНТЕРВЈУ

Мирјана Срејеновић

Редитељ Роберт Гокл тренутно у Шапцу снима документарни филм о Првом светском рату, који ће у априлу бити приказан на аустријској државној телевизији ОРФ – сазнајемо од Гордана Илић Марковић, професорке славистике на бечком државном универзитету, ауторке књиге „Први светски рат у огледалу српске књижевности и штампе”. Њена књига биће објављена у марту, на немачком језику, у издању аустријске куће „Промедија”, а прва промоција биће на Сајму књига у Лајпцигу. Све књижевне текстове у књизи превеле су Маша, Јелена и Антонија Дабић, а препев поезије урадио је аустријски књижевник и есејиста Рихард Шуберт.

Поред примера из књижевности (поезије, приповедака и исечака из романа), у књизи је заступљена и мемоарска литература, писма српских заробљеника из логора на територији Аустрије, изводи из сећања ратни-

судбинама појединаца и последицама које је рат имао на њихов живот и стваралаштво. Сакупила сам дела аутора који су били учесници рата, било да као Растко Петровић и Винавер прелазе Албанију било да су за време рата били у Србији и окупираном Београду, као Бора Станковић. Ова њихова дела, настајала у рату, већином су објављена у послератном периоду. Ту су исечци из романа „Дан шести” Растка Петровића, део из дела „Под окупацијом” Боре Станковића, део из „Српске трилогије” Стевана Јаковљевића или Нушићева, „1915”. У уводу сам говорила о судбинама тих уметника у рату – да ли су били интернирани као Сима Пандуровић или су извршили самоубиство као Милутин Ускоковић. Винавер и Растко Петровић, рецимо, припадају батаљону 1300 каплара, Дис је у конвоју са избеглицама – каже Гордана Илић Марковић.

Какав је доживљај ратних збивања из њиховог угла?

У њиховим делима нема патетике и нисам хтела да у књигу уврстим књижевност која касније пише о Првом светском рату, где се та патетика осе-

У Бизерти, у Тунису, где су смештани инвалиди, било је доста алкохолизма и депресије, и била је идеја да се то реши позориштем. Позоришна барака примала је 300 људи, и није била довољна за све ратнике. Срби су играли и женске улоге, и то класике: Стерију, Петра Кочића, чак Молијера. Нису имали књиге, записивали су делове по сећању, а од шатора кројили костиме

ка, чланци из новина, службени документи и дипломатска преписка.

– Хтела сам да на основу оригиналне грађе направим пресек најважнијих догађаја Првог светског рата у Србији и да тиме ова грађа буде доступна на немачком језику за даља истраживања и превођења. При избору дела нисам се руководила књижевним квалитетом дела, јер ово није антологија. Такође, не бавим се питањем кривице рата нити биткама, већ

ћа, као код Добрице Ћосића. Каснија дела су можда вреднија због дистанце, али њихови аутори нису сведоци рата. Писци у рату описују само моменте, немају времена за више, и није чудо што су песме и кратке форме најзаступљеније. Неки од њих су писали пре рата, а престају с писањем после рата, као Сима Пандуровић, који је био у логору у Аустрији.

Наставак на другој страни

Српско војно позориште у Бизерти, 1916; публика; учioniца оркестра Станислава Биничког у бараци на Солунском фронту

ИЗ ЧАСОПИСА
МОСТОВИ (157-158)Дајана ди Прима
(1934)

РЕВОЛУЦИОНАРНО ПИСМО БРОЈ 6

избећавај људе
који мисле да су Бони и Клајд одвећ
насилни
који виде крв али не и облик енергије
они нас воле а не желе да се појединемо
контроли рађања
они нас воле а желе да Хиндуси убију
своје краве
они нас воле а имају безбојни
безукусни џрашак
који је савршена синтетичка храна...

РЕВОЛУЦИОНАРНО ПИСМО БРОЈ 10

Ово су њолазне године и дујови
ће бити ојромни.
Промена је брза, али револуција ће
појрајати.
Америка се још није засновала.
Овај конјинент је семе.

Стихове америчке песникиње,
представнице бит поезије,
превела је Ивана Максиф

Тео Ангелопулос
(1935-2012)

ЗАБОРАВИТЕ МЕ НА МОРУ

Свако вам добро желим, али не моју
да љујујем уместо вас.
Ја сам овде само у њолазу.
Све што дојакнем истински ме боли
а и не љријада ми.
Увек се нађе неко ко каже „то је моје“.
Ја ништа немам, рекох једном, охоло.
Сад схвајтам да ништа дојсја
значи ништа.

Немам више ни имена
ја кайкад морам да ја љражим.
Дајте ми љреде да ја љедам.
Заборавите ме на мору.
Свако вам добро желим.

Необјављена песма из 1982,
настала пре писана сценарија
за филм „Пут у Китеру“

Титос Патрикиос
(1928)

ПОМЕН МАЈАКОВСКОМ

Анушка, ујаси љиорет
Тојлина љвојих очију ми је довољна
Сети се љлесних корака и љусти друје
да мењају љубав за кување чаја.

Анушка, љолике су године љрошле
али на Невском мосту
још стоји човек вечно увезан
конойцима стихова.

Анушка, то љвоје стирано име
сасвим ми одговара.

Превели са грчког Марија Гичић
Пуслојић и Пасхалис Николау

Наставак са прве стране

Има оних који почињу у рату, јер Растко Петровић тада има само 17 година, и Винавер је млад, Милутин Бојић с ратом мења карактер писања, поезија му је више окренута родољубљу. Заједничко тим делима јесте да нису била добро примљена код критике касније. Бора Станковић описује како је интерниран Геца Кон, како се одлази на забаве код окупатора, какав је живот у окупираном граду, описује ратне профитере, и зато књигу „Под окупацијом“ нису волели после рата, јер има документарни карактер.

Црњанског рат затиче у аустроугарској униформи, он пише и песму о Гаврилу Принципу, и примећује да се име атентатора састоји од принца и архангела. Колико су вам били значајни коментари уз „Лирику Итаке“ и „Дневник о Чарнојевићу“?

Црњански није у Србији. Његов поглед је другачији и не одликава рат у Србији, већ зло Првог светског рата уопште. Рат га затиче у Бечу, мобилисан је у аустроугарској војсци и послат на галицијско ратиште. Тамо је рањаван, и завршава у бечкој болници. Он даје приказ националне мањине с којим почиње рат његова земља, а то је Аустроугарска. Узела сам коментаре уз песму о Принципу где описује како га вест о атентату затиче у кафеу у Бечу, на ироничан начин примећује како се, пеглајући фрак, припремао за вечерњи видовдански бал, а онда пише и о улози словенске, не српске, омладине у Бечу. О Србима у Аустроугарској монархији у Првом светском рату може да се напише нова књига. Прикупила сам и ту грађу, која овде није уврштена. „Дневник о Чарнојевићу“ је перфектно дело, али не даје слику рата у Србији, већ превирања човека који је везан за Србију.

Дајете и једну ширу слику посвећујући део књиге и музици, ратним позориштима, фотографима, лекарима...

Пратим Станислава Биничког, наставак песама „Марш на Дрину“ и „Тамо далеко“. Занимао ме је значај музике у рату, али и позоришта у Бизерти, на Крфу. Међу ратницима је било и глумца, режисера. У Бизерти, у Тунису, где су смештани инвалиди, било је доста алкохолизма и депресије, и била је идеја да се то реши позориштем. Позоришна барака примала је 300 људи и није била довољна за све ратнике. Срби су играли и женске улоге, и то класике: Стерију, Петра Кочића, чак Молијера. Нису имали књиге, записивали су делове по сећању, а од шатора кројили костиме. Имали су и представу на француском, у доба када је пропенат неписмених био велики. Бавим се и репортерима и фотографима, Русом Александром Черновим и његовом фотографијом „Соколово око“, за коју се често каже да је од непознатог аутора. Тада ради и фотограф Риста Марјановић и Станислав Краков.

У књизи је објављено 40 фотографија, а на насловној страни књиге је „Ваљевска болница“ Надежде Петровић. Пишем о лекарима и болничаркама који су по повратку у своје земље писали шта су видели и доживели

У књизи су и исечци из „Политике“ и напомене о браћи Рибникар: Гордана Илић Марковић Фото А. Васиљевић

Мркаљ почива у деветом бечком округу?

У циљу прикупљања грађе за језичка истраживања на основу натписа на гробовима Срба који су у 19. веку сахрањени на Гробљу Светог Марка у Бечу, а за симпозијум посвећен филологу Сави Мркаљу, упокојеном у Бечу 1833, нашој саговорници наметнуло се и питање где је сахрањен сам Сава Мркаљ. „Пронашла сам запис у књизи умрлих да је преминуо 25. 8. 1833. у бечкој болници, на одељењу психијатрије, где се данас налази одсек славистике. Пише да је умро од плућне болести, што је чест еуфемизам коришћен за психијатријске болеснике. Пронашла сам да су преминуле у болници, по које не дођу родбина и пријатељи, сахрањивали на оближњем гробљу, а то је данас парк у деветом бечком округу. Пошто гроба нема, претпостављам да је и Мркаљ тамо сахрањен. Његов потомак Љубица Мркаљ, сликарка, приложиће барелеф да се на славистици постави спомен-плоча, а рад о овој теми објављен је у зборник „Philologica slavica vindobonensia“, каже Гордана Илић Марковић и додаје да ће се у будућности посветити „Београдским новинама“, које су излазиле у Београду за време окупације.

у Подрињу, а помињем и извештај о злочинима из пера др Арчибалда Рајса. Део књиге посвећен је периодици, јер је жеља за информацијом била најважнија. Имамо новине прављене руком у логорима, новине ђака на Корзици, у Бизерти, на фронту. Пре рата било је 80 штампаних гласила, а с окупацијом штампа прелази у избеглиштво. Бавим се животом наших у егзилу: како је Пупин помагао окупљање добровољаца који прелазе у Србију, а Јован Цвијић држао предавања на Сорбони. Пратим и архитекту Јована Илкића, бечког ђака, који

је умро у логору у Аустрији, и Милутина Милановића, такође интернираног у логор. Историчар Миле Бјелајац дао је у овој књизи преглед о Првом светском рату у Србији, а и историчар фотографије Антон Холцер написао је свој текст. У књизи су и исечци из „Политике“ и напомене о браћи Рибникар.

Да ли се виђења страних писаца и репортера негде преклапају са доживљајима српских аутора?

У књизи наводим део о Цону Риду, оснивачу прве комунистичке парти-

је Америке, писцу књиге „Десет дана који су потресли свет“. Рид је 1915. у Србији, прошао је Обреновац, Београд, Шабац, Лозницу, написао је књигу „Рат у источној Европи“. Он описује како су у Шапцу књиге бачене у бласто, запажа слепог младића који пева уз гусле и жене које продају увело поврће, а сећа се како је чуо да је тај град некада био центар трговине. Егон Ервин Киш, писац из Прага, који пише на немачком, аутор је чувених путописа. Он је мобилисан у аустроугарској војсци и даје слику повратка после Церске битке, описујући како се војници даве у реци. Пишем о „Српском дневнику“ чији је аутор аустроугарски писац и новинар Александар Рода Рода, који с осећањем самозадовољства и одушевљења пише о окупацији Београда, а такав навијачки начин извештавања критикује цењени писац Карл Краус, аутор драме „Последњи дани човечанства“. Ова драма изведена је деведесетих година у ЈДП, а често се изводи и у Бечу. Рода Рода је, рецимо, књигу „Отац тринаесторо деце“ написао по Нушићевом „Општинском детету“, а он је и преводилац „Јаблана“ Петра Кочића на немачки.

На која ратна искуства указују странци у својој прози?

Мене у књизи занима само приказ докумената, виђења писаца, али без мојих коментара. Моја порука је да не постоји једно мишљење аустроугарских аутора о Србима, већ само виђења човека у рату. У српску књижевност сам могла да ставим и Карла Крауса, и Егона Ервина Киша, који приказује муку обичног војника одвученог из своје земље. Тај војник се не бори се за идеологију, и тај рат би могао да буде било где. Када се географске одреднице избришу, остаје само ратно сведочанство. Има примера у њиховим дневницима да се пише кога ко не воли, али рат је, и не желим да упаднем у ту врсту вредновања. Сви они пате за породицом, за младешћу и нормалним животом, за тиме да би могли да буду на неком бољем месту. Ервин Киш описује да војници жале јер им је погинуо коњ који им је носио муницију, животиња која им је толико служила. Такве описе налазимо и на српској страни. Разлика у писању уследена је историјским моментом, а мене нису занимали мемоари официра. Другачија би била слика да сам се бавила само биткама.

Како Беч обележава 100 година од Првог светског рата?

Препуштам ту полемику историчарима. Њихов поглед је другачији од погледа културолога. Ко је крив за почетак рата, нисам позвана да о томе говорим. У Бечу нема славјеничке атмосфере, није реч о прослави годишнице, већ о обележавању и прилици да све земље поново изанализирају своје учешће у рату. Искључиво ме занима утицај рата на каснији развој друштва, оно људско и нељудско у рату. У књизи „Три силе притисле Србију“ наведено је да наши сељаци и у 80. години имају ноћне море из рата, јављају им се слике из ровова. Важније питање од тога ко је почео рат јесте оно шта да радите са друштвом које море ноћне море.

Освежавање непостојеће меморије

Аутор написа који прати изложбу МПУ „открио“ да је Асирско царство основао балкански словенски цар

РЕАГОВАЊЕ

Рагивој Рагић

И зложба „Освежавање меморије. Орнаментни српских средњовековних фресака“ у Музеју примењене уметности са разлогом је изазвала велико занимање публике, о чему је већ било речи у културном додатку „Политике“ (8. фебруар 2014). Међутим, тешку сенку на овај културни догађај баца текст „Орнаментална перцепција света“ у технички одлично урађеној књизи која прати изложбу. Аутор тог текста је историчар уметности Душан Миловановић. У неким за сада само усменним коментарима одређене резерве према његовом тексту већ су исказали поједини меродавни стручњаци, пре свега археолози, хералдичари и историчари уметности. У овом

кратком осврту ћу се задржати само на неким потпуно нетачним историјским чињеницама.

У жељи да докаже неизмерну старину и велику распрострањеност симбола белог двоглавог орла, за кога наглашава да спада међу најстарије симболе код словенских народа, Миловановић истиче да је „Нино Белов, син бога Белбога, балкански, словенски цар, 2058–2000. године, у походу на Индију основао Ниниву и Асирско (Вавилонско) царство“. При том се позива на античке историчаре Херодота и Диодора са Сицилије, али у напомени не наводи њихова дела него само цитира Википедију.

Наравно, „отац историје“ Херодот и Диодор са Сицилије не пишу ни о ка-

квом „балканском, словенском цару“ него о Нину (*Ninos*), митском оснивачу Асирског царства и градитељу Ниниве, Беловом сину и Херакловом потомку. Штавише, ни у Википедији не пише оно што тврди Миловановић, већ се истиче да је Нино Белов „митски оснивач Асирског царства, градитељ Ниниве и син бога Бела“.

У наставку, Миловановић бележи да „следећи цар са Балкана, Сербон, креће истим путем ка Индији око 1350. г. пре Христа са истим знаком“, али овога пута се не позива ни на један извор, па ни на Википедију. Добро је познато да је Википедија енциклопедијски пројекат слободног садржаја на интернету и да га развијају доброволци. Веома је корисна, али се на њу треба ослањати са опре-